

ПОНЯТТЯ ТА СТРУКТУРА АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВОГО СТАТУСУ ДЕРЖАВНОЇ СПЕЦІАЛЬНОЇ СЛУЖБИ ТРАНСПОРТУ

THE CONCEPT AND STRUCTURE OF THE ADMINISTRATIVE AND LEGAL STATUS OF THE STATE SPECIAL TRANSPORT SERVICE

Яковець О.В., здобувач

Науково-дослідний інститут публічного права

ORCID ID: 0009-0008-3639-372X

Актуальність статті полягає в тому, що функціонування транспортної системи держави є одним із базових чинників забезпечення її національної безпеки, а тому діяльність спеціалізованих органів у цій сфері набуває особливого значення. У межах механізму державного управління, Державна спеціальна служба транспорту виконує комплекс завдань, спрямованих на підтримання сталої роботи транспортної інфраструктури, її відновлення після пошкоджень та захист в умовах загроз техногенного чи воєнного характеру. Правова природа цієї служби полягає у поєднанні функцій військового формування зі специфічними управлінсько-організаційними повноваженнями, що забезпечує їй унікальне місце в системі органів сектору безпеки і оборони. Її діяльність безпосередньо впливає на здатність держави реалізовувати свої суверенні функції – зокрема, гарантувати безперервність перевезень, мобільність військ і стабільність логістичних процесів у надзвичайних умовах. Мета статті полягає у визначенні поняття адміністративно-правового статусу Державної спеціальної служби транспорту та розкрити його структурні елементи. У статті, спираючись на аналіз наукових поглядів вчених, запропоновано авторське визначення поняття адміністративно-правового статусу Державної спеціальної служби транспорту. Наголошено, що характеризувати відповідний статус найбільш доцільно крізь призму його елементів, які поділено на: 1) функціональні, які включають мету, завдання, функції та принципи діяльності Державної спеціальної служби транспорту; 2) інструментальні, зокрема: а) компетенція; та б) повноваження Держспецтрансслужби; 3) організаційно-управлінські, які включають організаційно-штатну структуру Державної спеціальної служби транспорту; 4) юридичні гарантії діяльності Державної спеціальної служби транспорту. Зроблено висновок, що саме вказані вище структурні елементи найбільш змістовно та повно характеризують адміністративно-правовий статус Державної спеціальної служби. З наукової точки зору належне закріплення відповідного статусу дозволяє осмислити сутність Державної спеціальної служби транспорту не лише як виконавчо-владного органу, а і як особливого суб'єкта публічного управління, що функціонує на межі військової та цивільної сфер. В свою чергу практичний аспект полягає у тому, що визначення такого статусу надає службі юридичну легітимність у виконанні державних завдань, гарантує узгодженість її дій з іншими елементами виконавчої влади та забезпечує правову передбачуваність у відносинах із громадянами, підприємствами й органами місцевого самоврядування.

Ключові слова: статус, адміністративно-правовий статус, компетенція, повноваження, Державна спеціальна служба транспорту.

The relevance of the article lies in the fact that the functioning of the state's transport system is one of the basic factors in ensuring its national security, and therefore the activities of specialized bodies in this area are of particular importance. Within the framework of the state administration mechanism, the State Special Transport Service performs a set of tasks aimed at maintaining the stable operation of the transport infrastructure, its restoration after damage and protection in conditions of threats of a technogenic or military nature. The legal nature of this service consists in combining the functions of a military formation with specific administrative and organizational powers, which provides it with a unique place in the system of bodies of the security and defense sector. Its activities directly affect the ability of the state to implement its sovereign functions - in particular, to guarantee the continuity of transportation, the mobility of troops and the stability of logistical processes in emergency conditions. The purpose of the article is to define the concept of the administrative and legal status of the State Special Transport Service and to reveal its structural elements. The article, based on the analysis of scientific views of scientists, proposes an author's definition of the concept of the administrative and legal status of the State Special Transport Service. It is emphasized that it is most appropriate to characterize the relevant status through the prism of its elements, which are divided into: 1) functional, which include the purpose, objectives, functions and principles of the State Special Transport Service; 2) instrumental, in particular: a) competence; and b) powers of the State Special Transport Service; 3) organizational and managerial, which include the organizational and staff structure of the State Special Transport Service; 4) legal guarantees of the activities of the State Special Transport Service. It is concluded that it is the above-mentioned structural elements that most meaningfully and fully characterize the administrative and legal status of the State Special Service. From a scientific point of view, the proper consolidation of the corresponding status allows us to comprehend the essence of the State Special Transport Service not only as an executive body, but also as a special subject of public administration, functioning on the border of the military and civilian spheres. In turn, the practical aspect is that the definition of such a status gives the service legal legitimacy in performing state tasks, guarantees the consistency of its actions with other elements of the executive branch, and provides legal predictability in relations with citizens, enterprises, and local governments.

Key words: status, administrative and legal status, competence, powers, State Special Transport Service.

Актуальність теми. Функціонування транспортної системи держави є одним із базових чинників забезпечення її національної безпеки, а тому діяльність спеціалізованих органів у цій сфері набуває особливого значення. У межах механізму державного управління, Державна спеціальна служба транспорту виконує комплекс завдань, спрямованих на підтримання сталої роботи транспортної інфраструктури, її відновлення після пошкоджень та захист в умовах загроз техногенного чи воєнного характеру. Правова природа цієї служби полягає у поєднанні функцій військового формування зі специфічними управлінсько-організаційними повноваженнями, що забезпечує їй унікальне місце в системі органів сектору безпеки і оборони. Її діяльність безпосередньо впливає на здатність держави реалізовувати свої суверенні функції — зокрема, гарантувати безперервність

перевезень, мобільність військ і стабільність логістичних процесів у надзвичайних умовах.

Стан дослідження. Окремі проблемні питання, присвячені діяльності Державної спеціальної служби транспорту, у своїх наукових працях розглядали: В.М. Бесчастний, К.Б. Ганкевич, Л.О. Єсіпова, Н.С. Невмивака, Б.І. Стахура, М.І. Соф'їн, М.І. Хавронюк та багато інших. Втім, незважаючи на значний теоретичний доробок, в науковій літературі фактично неопрацьованим є теоретичний підхід щодо визначення адміністративно-правового статусу Державної спеціальної служби транспорту.

Саме тому метою статті є: визначити поняття адміністративно-правового статусу Державної спеціальної служби транспорту та розкрити його структурні елементи.

Виклад основного матеріалу. У юридичній словниковій літературі вказується, що з латинської термін «статус»

означає положення, стан чого-небудь або будь-кого: «статус людини», «статус особи», «статус громадянина», «статус органу». Іншими словниками статус визначається як: 1) правове становище осіб або організацій, установ тощо; 2) сукупність прав і обов'язків, що визначають юридичний стан особи, державного органу чи міжнародної організації, комплексний показник становища певного прошарку, групи чи індивідів в соціальній системі, один з найважливіших параметрів соціальної стратифікації [1, с.572; 2, с.400]. О. В. Зайчук та Н. М. Оніщенко вказують, що правовий статус – це система законодавчо встановлених та гарантованих державою прав, свобод, законних інтересів та обов'язків суб'єкта суспільних відносин. Автори наголошують, що характерними ознаками правового статусу є: 1) універсальність (він поширюється на всіх суб'єктів); 2) індивідуальність (він відображає індивідуальні особливості людини та її реальне становище у суспільних відносинах); 3) взаємозв'язок із іншими компонентами; 4) системність. Найбільш доцільною вважається класифікація за двома критеріями – характером правового статусу (загальний, галузевий, спеціальний, індивідуальний) та суб'єктом [3, с. 366]. О.Ю. Салманова вказує, що правовий статус передбачає відповіді на питання: а) органом якого рівня є даний орган: центральний, місцевий або міжтериторіальний; б) до якого виду органів належить за змістом своєї діяльності: орган влади, орган управління, правосуддя, яке офіційне найменування даного органу; в) хто його утворює, формує особовий склад; г) кому він підпорядкований, підзвітний, підконтрольний і перед ким, хто може відмінити, призупинити, змінювати і опротестувувати його акти; д) яка компетенція органу; є) хто йому підпорядкований, підзвітний, підконтрольний, чиї акти він може відмінити, призупинити, змінювати і опротестувувати та інші; ж) яка юридична сила актів даного органу; з) які джерела фінансування; і) чи володіє правами юридичної особи [4].

Адміністративно-правовий статус громадян України посідає ключове місце в системі понять адміністративного права, оскільки відображає нормативно визначене становище особи у сфері адміністративно-правових відносин. Він базується на конституційно-правовому статусі громадян та покликаний забезпечити реалізацію й охорону їхніх прав, свобод і законних інтересів у процесі взаємодії з органами публічної влади. С.Г. Стеценко акцентує увагу на тому, що адміністративно-правовий статус – це сукупність прав, обов'язків та гарантій їх реалізації, закріплених у нормах адміністративного права. В основі адміністративно-правового статусу лежить адміністративна правосуб'єктність. Автор цілком справедливо зазначає на тому, що кожний суб'єкт адміністративного права має свій варіант притаманного йому адміністративно-правового статусу [5, с.92-93]. Я.С. Ковальчук узагальнила, що науковці, як правило, визначають такі ознаки адміністративно-правового статусу: 1) урегульований нормами адміністративного права; 2) визначає правове становище відповідного суб'єкта, що вирізняє його з-поміж інших учасників адміністративно-правових відносин; 3) визначає правове становище відповідного суб'єкта саме як учасника правовідносин, що виникають у публічно-управлінській сфері, причому, таке становище може бути повноважним (як правило, його займає суб'єкт владних повноважень – державний орган, орган місцевого самоврядування, їх службовці та посадові особи та ін.) або зобов'язальне (суб'єкти приватного права – фізичні, юридичні особи, громадські формування без статусу юридичної особи) становище [6].

Таким чином, адміністративно-правовий статус Державної спеціальної служби транспорту - це комплексна, багаторівнева система правових ознак, що визначає її місце в механізмі державного управління, характеризує та розкриває організаційно-правову природу, компетенцію, функціональні повноваження, підпорядкованість, форми взаємодії з іншими суб'єктами публічної влади та громадянами, а також особливості правового режиму її діяльності у сфері забезпечення безпеки, обороноздатності й сталого функціонування транспортної інфраструктури держави.

Цей статус проявляється через нормативно закріплену сукупність компетенцій, повноважень, гарантій, обмежень

та відповідальності, що надають Державній спеціальній службі транспорту здатність діяти як самостійний суб'єкт адміністративного права. Відтак, на нашу думку, адміністративно-правовий статус цієї служби відображає її подвійність, зокрема: 1) як елемент централізованої системи державного управління; та 2) як особливий інструменту реалізації стратегічних функцій держави у сфері транспорту, оборони та надзвичайних ситуацій.

Розглядаючи адміністративно-правовий статус Державної спеціальної служби транспорту найбільш доцільно крізь призму його елементів. Так, до прикладу, О.І. Безпалова та Д.О. Горбач виділяють два блоки у структурі адміністративно-правового статусу державного органу на прикладі Національної гвардії України, а саме: 1) структурно-організаційний блок, що включає два елементи: структурний (структура центрального апарату та окремих територіальних підрозділів, схема організаційного підпорядкування та розподілу функціональних повноважень); організаційний (нормативний порядок створення, реорганізації, ліквідації, порядок реалізації процедур внутрішньої та зовнішньої роботи відповідного органу, порядок взаємодії цього органу із іншими суб'єктами відповідних правовідносин); 2) компетенційний блок, що складається з двох елементів: повноваження, які включають систему прав та обов'язків, та підвідомчість (предмети відання), тобто об'єкти, предмети, сфери суспільних відносин, на які поширюються повноваження відповідного органу [7, с. 38]. Структура адміністративно-правового статусу громадян України, включає адміністративну правосуб'єктність, систему прав і обов'язків, умови та механізми їх забезпечення, а також види та підстави юридичної відповідальності. Дослідження чинного стану адміністративно-правового регулювання правового статусу громадян України свідчить про тенденцію до його розширення й підсилення гарантій реалізації прав і свобод особи у взаємодії з органами публічної влади. Це обумовлено процесами демократизації суспільного життя, формуванням України як правової та соціальної держави та впровадженням європейських стандартів ефективного й доброго врядування.

Тож, на нашу думку, елементи адміністративно-правового статусу Державної спеціальної служби транспорту найбільш доцільно поділити на наступні групи:

1) функціональні, які включають мету, завдання, функції та принципи діяльності Держспецтрансслужби. Зауважимо, що у структурі адміністративно-правового статусу Державної спеціальної служби транспорту мета, завдання, функції та принципи є взаємопов'язаними і взаємообумовленими елементами, що відображають внутрішню логіку та зміст її правового положення як особливого органу спеціального призначення. Мета, у цьому контексті, виконує роль концептуального орієнтиру, який визначає спрямованість діяльності Держспецтрансслужби в системі державного управління, задає вектор її організаційно-правової поведінки та відображає загальнодержавні інтереси, у межах яких формується її компетенція. В свою чергу завдання виступають конкретизованим проявом мети, вони деталізують її через окремі напрями діяльності, забезпечуючи перехід від абстрактних цілей до практичних управлінських дій та заходів. Функції ж відображають динамічну сторону адміністративно-правового статусу, адже саме через них реалізується компетенція служби, здійснюється вплив на підпорядковані та взаємодіючі структури, а також забезпечується ефективне виконання покладених державою завдань. Що ж стосується принципів, то вони становлять нормативно-ціннісну основу діяльності служби, формують її правову та етичну культуру, задають рамки допустимих управлінських дій і визначають стандарти реалізації функцій у межах правового поля. Тож, у сукупності ці елементи утворюють цілісну систему, яка відображає не лише юридичну природу та організаційну побудову Державної спеціальної служби транспорту, а й механізм її функціонування як суб'єкта публічної влади, що діє в умовах поєднання військових, адміністративних і транспортних завдань держави;

2) інструментальні, зокрема:

а) компетенція Держспецтрансслужби. Н. Є. Мойсеєнко зазначає, що компетенція (від лат. *competentia* — коло питань, у яких людина добре орієнтується, має знання

та досвід) є інтегрованим результатом засвоєння змісту загальної середньої освіти, який проявляється у здатності учня застосовувати набуті знання, уміння, навички та способи діяльності у конкретних життєвих ситуаціях для розв'язання практичних і теоретичних завдань. Науковий аспект справедливо підкреслює, що компетенція формується як цілісне утворення, яке виникає внаслідок взаємодії низки компонентів [8]. С.М. Алфьоров, С.В. Ващенко, М.М. Долгополова та А.П. Купін визначили компетенцію, як певний обсяг державної діяльності, покладений на конкретний орган, або коло питань, передбачених законодавством, іншими нормативно-правовими актами, які він має право вирішувати в процесі практичної діяльності (коло питань, що вирішуються міністерством, визначається у положенні про відповідне міністерство; відомством — у положенні про відповідне відомство) [9, с.39]. Отже, компетенція Державної спеціальної служби транспорту є системоутворюючим ядром її адміністративно-правового статусу, оскільки саме вона окреслює межі правосуб'єктності служби у досліджуваній сфері суспільного життя. Компетенція виражає узагальнену, нормативно визначену здатність органу діяти від імені держави, приймати управлінські рішення, забезпечувати реалізацію державної політики у визначеній сфері та брати участь у виконанні функцій оборонного, транспортного й безпекового характеру. Вона забезпечує правовий зв'язок між метою існування Служби та конкретними формами її діяльності, визначаючи не лише обсяг, а й характер її участі у владно-організаційних процесах;

б) повноваження Держспецтрансслужби. У юридичній літературі науковці сходяться на тому, що повноваження характеризуються сукупністю суб'єктивних прав та юридичних обов'язків. В свою чергу суб'єктивні права - це ті юридичні можливості конкретної людини, що безпосередньо впливають із загальних правил поведінки, встановлених законодавством. Характерні ознаки суб'єктивного права, на думку вченого, полягають у тому, що воно: належить суб'єкту (особі); засноване на нормах об'єктивного права; являє собою забезпечену державою та правом можливість певної поведінки суб'єкта; спрямоване на досягнення того чи іншого соціального блага; забезпечується загальними (економічними, політичними, ідеологічними, організаційними) та спеціальними (юридичними) гарантіями; здійснюється в інтересах носія суб'єктивного права; реалізація суб'єктивного права забезпечується та гарантується законом; охороняється і захищається в судовому, адміністративному або іншому встановленому законом порядку [10]. Що ж стосується юридичних обов'язків, то це самостійна юридична категорія, яка характеризується такими ознаками [3]: це міра необхідної поведінки, змістом якої є утримання від порушення заборон та необхідність виконання зобов'язань; це необхідна поведінка, що покладається з метою задоволення інтересів уповноваженої особи; це необхідна поведінка, яка має юридичний характер, тобто закріплена правовою нормою; це необхідна поведінка, що покладається як на всіх осіб, що про-

живають на території держави (обов'язок платити податки та обов'язкові платежі, охороняти природу, поважати державні символи, дотримуватись Конституції та законів України), так і лише на громадян (обов'язок захищати Вітчизну, її незалежність і територію, проходження військової служби); це необхідна поведінка, яка гарантується державою шляхом встановлення юридичної відповідальності за невиконання обов'язків чи створення перешкод до реалізації необхідної поведінки [3]. Таким чином, повноваження становлять конкретизований прояв компетенції та реалізують її через чітко визначені суб'єктивні права та юридичні обов'язки. Вони є безпосереднім інструментом практичного впливу служби на суспільні відносини у сфері транспорту, безпеки та оборони, забезпечуючи правове оформлення її владних рішень. Повноваження визначають, які дії Державна спеціальна служба транспорту має право або зобов'язана здійснювати, у яких формах, за якими процедурами і з якою відповідальністю. Їхня наявність забезпечує баланс між правовою свободою дій органу та обмеженнями, що гарантують дотримання законності, пропорційності й публічних інтересів;

3) організаційно-управлінські, які включають організаційно-штатну структуру Державної спеціальної служби транспорту, яка формує систему внутрішніх зв'язків, підпорядкування та координації між органами управління, військовими формуваннями, підрозділами та службовцями, забезпечуючи узгодженість дій у межах загальної компетенції. Саме через структуру визначається розподіл відповідальності, управлінських повноважень і комунікаційних потоків, що уможливило ефективне функціонування служби як єдиного організму;

4) юридичні гарантії діяльності Державної спеціальної служби транспорту, які охоплюють сукупність умов, засобів і процедур, що сприяють безперервному та незалежному виконанню службою покладених на неї обов'язків, захищаючи при цьому її діяльність від неправомірного втручання, ресурсних ризиків або зовнішнього тиску. Гарантії слугують інструментом збереження балансу між владними повноваженнями органу та підзвітністю його дій правовому порядку, забезпечуючи передбачуваність і легітимність управлінських рішень.

Висновки. Проведений у даному дослідженні аналіз дає змогу дійти до висновку, що саме вказані вище структурні елементи найбільш змістовно та повно характеризують адміністративно-правовий статус Державної спеціальної служби. З наукової точки зору належне закріплення відповідного статусу дозволяє осмислити сутність Держспецтрансслужби не лише як виконавчо-владного органу, а і як особливого суб'єкта публічного управління, що функціонує на межі військової та цивільної сфер. В свою чергу практичний аспект полягає у тому, що визначення такого статусу надає службі юридичну легітимність у виконанні державних завдань, гарантує узгодженість її дій з іншими елементами виконавчої влади та забезпечує правову передбачуваність у відносинах із громадянами, підприємствами й органами місцевого самоврядування.

ЛІТЕРАТУРА

1. Тлумачний словник української мови / За ред. Т.В. Ковальова, Л.П. Коврига. Харків: Синтекс, 2005. 672 с.
2. Політичний енциклопедичний словник: Навчальний посібник для студентів вищ. навч. закладів / За ред. Ю.М. Шемчушенка, В.Д. Бабкіна К.: Генеза, 1997. 642с.
3. Зайчук О.В., Оніщенко Н.М. Теорія держави і права. Академічний курс: підручник. К.: Юрінком Інтер, 2008. 688 с.
4. Салманова О.Ю. Правові акти в управлінській діяльності Національної поліції України: дис... д-ра. юрид. наук: 12.00.07 : Харків: Харківський національний університет внутрішніх справ. 2016. 455 с.
5. Стеценко С.Г. Адміністративне право України: навч. посіб. вид. 2-ге, перероб. та доп. / С.Г. Стеценко. К.: Атіка, 2009. 640 с.
6. Ковальчук Я.С. Поняття та елементи адміністративно-правового статусу працівників Бюро економічної безпеки України. Вчені записки Таврійського національного університету імені В.І. Вернадського. Серія: *Юридичні науки*. 2023. Т. 34(73), № 1. С. 49–55.
7. Безпалова О. І., Горбач Д. О. Поняття та структура адміністративно-правового статусу Національної гвардії України. *Форум права*. 2017. № 5. С. 31–38.
8. Мойсеюк Н. Є. Педагогіка: навчальний посібник. 5-е вид., доп. і перероб. Київ, 2007. 656 с.
9. Алфьоров С. М., Ващенко С. В., Долгополова М. М., Купін А. П. Адміністративне право. Загальна частина. Навч. посіб. К.: Центр учбової літератури, 2011. 216 с.
10. Авер'янов В.Б. Виконавча влада і адміністративне право /За заг. ред. В.Б. Авер'янова. К.: Видавничий Дім «Ін-Юре», 2002. 668 с.